

ԽՕՍԳ

ՍՐԲՈՅՆ ԱՐԻՍՏԻԴԵԱՅ

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ ԱԹԵՆԱՅԻՈՅ

SANCTI ARISTIDIS

PHILOSOPHI ATHENIENSIS

SERMONES DUO

*Congregatio Mechitaristica sibi jus proprietatis
vindicat.*

62 2968

ԽՕՍՔ

ՍՐԲՈՅՆ ԱՐԻՍՏՈՒԴԵԱՅ

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ ԱԹԵՆԱՅԻՈՅ

ԼԱՏԻՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՄԲ

ՆՈՒԻՐԵԱԼ

ԱՌ ԳԵՐ՝ ՏԵՐ ՓԵԼԻՔՍ ՏԻՒԲԱՆԼՈՒ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՐԵԼԻԱՆՈՒ ՓՌԱՆԿԱՅ

ՔԱԶԱՐԱՆ ԱԽՈՅԵԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Ի ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՀԱՐՑ

ՎԱՆԱՅ Ս՝ ՂԱԶԱՐՈՒ

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

1878-թթԷ

2968

SANCTI
ARISTIDIS

PHILOSOPHI ATHENIENSIS

SERMONES DUOS

QUORUM ORIGINALIS TEXTUS DESIDERATUR

EX ANTIQUA ARMENIACA VERSIONE

NUNC PRIMUM IN LATINAM LINGUAM TRANSLATOS

EXCELLENTISSIMO DOMINO

FELICI DUPANLOUP

AURELIAE GALLORUM EPISCOPO

ECCLESIAE CATHOLICAE DISERTISSIMO DEFENSORI

PATRES MECHITARISTAE

CONGREGATIONIS SANCTI LAZARI

VENETIIS

MDCCCLXXVIII

D. D. D.

ԱՌ ՄԵՐԱԶՆԵԱՅ ԲԱՆԱՍԻՐՍ

Ի շարակարգ աստուածաշնորհ եկեղեցական դըպրութեանց, յետ նորոց կտակարանաց և գրուածոց առաքելաշաւիղ Աշակերտացն, և յառաջ քան զմատենագրութիւնս սեռաբար անուանեալ Հարցն եկեղեցւոյ, որք յերրորդումն ծագեալ դարու 'ի Զորրորդումն յաւէտ պայծառացան, Հոգին փրիստոսի եյեռ յերկրորդումն դարու զՋատագուլսն անուանեալս (Apologistes) կրօնից իւրոց. արք՝ որք ընդ հեզահամբոյր վարդապետութեան տւեալարանին՝ զեղբնական փիլիսոփայիցն լծակցեցին արուեստաբանութիւն, զարմանալի զուգութեամբ երկուց աննմանեացն՝ զբունն զմիակն բացափայլել ճշմարտութիւն. և զի ընդ հաւատոցն պնդութեան ունէին և զհեթանոսական համութիւնն՝ առ 'ի զհեթանոսան պապանձեցուցանել՝ նոցին կուռ և կիրթ լեզուաւ, բանք նոցին ոչ միայն առ այն ժամուրտդան, այլ և 'ի զկնի եկեղոց Հարց Սրբոց յոյժ մեծարեցան, և յաճախ 'ի վկայութիւն ածան 'ի ճառս իւրեանց: Այլ 'ի դադարել հեթանոսութեան 'ի Դ դարու, կամ իբրու ոչ ևս կարեորք ընդդէմ նմին Ջատագուլութեանցս, կամ վասն զժուարիմաց բանից սոցին,

ևս և առ Հնութեանն , նուազեցին օրինակք զբու-
ժոցս , և տակաւ խափանեցան , մինչև գրեաթէ և ոչ մի
'ի բանից քրիստոնեայ իմաստասիրացն այնոցիկ , որ-
պիսիք ոմանք էին Կուստրադոս , Արիստիդէս , Մելի-
տոն , Միլաթիդէս , Աթենագոր , Յուստինոս , և այլն ,
անթերի եհաս առ մեզ , բաց յերկոցուն յետնոցդ . այլ
պատառիկք ինչ համառօտք՝ առ Եւսեբեայ կամ 'ի ճառս
Հարց , բաւականք՝ ոչ 'ի յազուրդ այլ 'ի սրել և 'ի տան-
ջել զքաղց մտաց եկեղեցասէր բանասիրաց ամենայն
դարուց :

Առաջին 'ի Զատագովս կամ զոյգ և ուսումնակից
առաջնոյն (Կուստրադոսի) Արիստիդէս իմաստասէր և
ճարտասան աթենացի , 'ի սկիզբն Բ դարու՝ ծանեաւ ,
ընկալաւ և պաշտպանեաց զքրիստոնէութիւն , և սրբ-
բութեան անուամբ կնքեցաւ . 'ի զրգուել թշնամեաց խա-
չին զԱդրիանոս կայսր , մինչ յԱթենան էր , 'ի հալա-
ծելն որպէս նախորդ իւր Տրայիանոս՝ զքրիստոնեայս ,
համարձակեցան երկոքին սոքա նախ զրել շատագովու-
թիւն զկրօնից և զհետևողաց Քրիստոսի , և մատուցա-
նել առ նա . նա և ինքնին , ասեն , Արիստիդէս՝ առաջի
նորին ինքնակալի արտասանեաց զիւր խօսան , յամի իբր
123 . յազթահարեաց զմիտս բռնաւորին , և ընկալաւ
հրովարտակ դադարման հալածանացն . վասն որոյ և
յոյժ հռչակեցաւ նա և արտագրութիւն իւր . այլ նոյն-
պէս և ողբալի եղև Կորուստ բանիցն . զի յետ Դ դարու
անծանօթացեալ թուի յամենեցուն . և թէպէտ Ղա-
տինք ոմանք յիշեն յ' Ը և յ'Թ դարս , բայց ըստ այժմու
քննչաց՝ ոչ թուի տեսեալ կամ ընթերցեալ նոցա զայն ,
այլ 'ի վկայութենէ նախնի Հարց յիշել . և ամենայն նոր
հեղինակք եկեղեցական պատմութեան և մատենա-
դրութեան՝ իսպառ Կորուսեալ համարին :

Օրհնեալ հոգի , միտք և մատունք մերոց հարց

Թարգմանչաց Հայոց . որք հրաշահիւսակ ուռկանաւ ի-
մաստասիրութեան իւրեանց , կամեցան իմն և կարո-
ղացան փոքր 'ի շատէ՝ ցանցել գողջիր զբովանդակ եր-
կասիրութիւն Հարց յունական եկեղեցւոյ , մասամբ
նոցին հեթանոս նախնեացն բանահիւսութեանց , և
գեղազարդեալ իւրեանց տոհմային ճոխ բարբառովն ա-
ծել թափել 'ի գանձարան դիւանաց և եկեղեցւոյ Հա-
յաստանեայց . և մեզ յետնոցս յաջողեցին՝ յետ չորեք-
տասան բաղմայեղանակ դարուց , իբրև 'ի ծածուկ մթե-
րից և յանստոյգ յանկարծադիւտ դարանաց՝ մերձ ընդ
մերձ հանել 'ի լոյս և 'ի վայելս ուսումնատենչ և հե-
տաքնին մանկանց յառաջագէմն Եւրոպիոյ , գիրս և
մատեանս պատուականս , զորոց համբաւ հնացեալ
հռչակէին դարբ դարուց , և բնագիր կամ թարգմա-
նութիւն չերևէր 'ի միջի . օրինակ իմն , գործք փիլոնի
Երրայեցւոց իմաստասիրի , յաւերժայիշատակ Բրոնի-
կոնն Եւսեբեայ , ճառքն Սեբերիանու Գաբալացւոց ե-
պիսկոպոսի , Ս . Եփրեմի Համաբարբառ մեկնութիւն
Աւետարանին , մեծին Ոսկիբերանի մեկնութիւն Եսա-
յեայ (չև ևս հրատարակեալ) , և յԱնյայտից գրոց նո-
րոց կտակարանաց՝ մերձաւորագոյնն քան զբնաւս 'ի
վաւերականութիւն՝ Երրորդ թուղթն Պօղոսի առ Կո-
րնթացիս , յորմէ և մերս Լուսաւորիչ 'ի վարդապե-
տութեան իւրում առնու վկայութիւն , այլովքն հան-
դերձ :

Ի շարս սոցին անկանի արդ և Արիստիդէս առաջին
իմաստասէր քրիստոնեայ , երկար հատուածով միով
Ջատագովութեանն . զոր՝ թէպէտ և ոչ բովանդակ գործ
և ոչ մեծաքանակ , այլ հնութեամբն և մանաւանդ ե-
ղական յատկութեամբ՝ ոչ սակաւ ընդունելութեան և
յարգութեան արժանի կարծեմք՝ 'ի յարգողաց զաղ-
բերս քրիստոնէական դպրութեանց . միանդամայն և

վկայ ընդարձակութեան գրաւորական ուռիանի կամ
շրջանակի մերոց քաջաց թարգմանչաց :

Այս հատուած բանի դադարեացաւ յարժանա-
ւոր հնաւանդ մագաղաթեայ մատենէ գրելոյ 'ի նւ
թուահանիս մերում, որ է 984 ամ Քրիստոսի : Այլ
մատենան գրեալ յելս ժի դարու կամ 'ի սկիզբն յաջոր-
դին՝ մատոյց մեզ միւս ևս հատուած բանի նորին Արիս-
տիդեայ (Արիստեայ՝ ըստ օրինակին՝ որ սխալագիր է),
'ի Գուղումն Աւագակին, արդարեւ իմաստակօրէն կամ
ճարտասանական արուեստիւ յերիւրեալ . և թուի ու-
րոյն ճառի մասն՝ քան շատագոյութեանն, մանաւանդ
խօսեցելումն առաջի հեթանոս կայսերն :

Արդ որպիսի ինչ և ենն՝ զերկաքանչիւր զայսոսիկ
սլատուական նշխարս հնութեան, հայութեան և քրիս-
տոնէութեան, յեղեալ յեկեղեցական բարբառ արե-
մտեան եկեղեցւոյ և դասական դպրութեան, այն է 'ի
լատին լեզու, յօժարափոյթ ըղձիւք ընծայեմք նախ 'ի
փառս սրբոյ մօր առաքելական և կաթուղիկէ եկեղե-
ցւոյ . և ընդ նմին մերումս սեփականի՝ իբրու անդրան-
կագեղ և սլաճուճագգեստ դասեր դշխոյի և աշակացի .
'ի սլատիւ սորին սլաշտօնասէր և երկասէր թարգ-
մանչաց՝ մերոց բազմերախտ Հարց, և 'ի սլարժանս
արդիւնապէս սլարժողացն 'ի նոսին . և ապա 'ի վայելս
համօրէն սիրողաց և յարգողաց այսպիսեաց բանից,
որք զառաջին բարբառս քրիստոսաբարօղ շրթանց՝
յետ այնքանեայ բազմադարեան զանխուլ լռութեանց՝
հնչեցուցանեն 'ի լուր վերջոտնեալ ժամանակաց :

Իսկ առանձնակի նուիրի սոփերիկս այս՝ առ որ 'ի
մերումս ժամանակի եռանդնադոյն լեզու և գրիչ շա-
տագոյ սրբոյ եկեղեցւոյ և ուղղադնաց վարուց, ար-
ժանափայլ Տէր Փելիքս Տիւբանլու, եպիսկոպոս Արե-
ւիանու փռանկաց :

PRAEFATIO

Sanctus Aristides Atheniensis patria, philosophus erat instituto. Is dicitur Christianam religionem amplexus, philosophica nihilominus veste usus esse, quem morem etiam Justinum servasse constat. Licet S. Hieronymus ¹ pacis Ecclesiae restitutae Quadrati Apologiae honorem tribuerit; non est dubitandum hoc meritum et Aristidi commune fuisse, qui tunc temporis, anno scilicet CXXIII, egregiam Religionis Christianae Apolo-

1 « Aristides Atheniensis, philosophus eloquentissimus et sub pristino habitu discipulus Christi, volumen nostri dogmatis rationem continens eodem tempore, quo et Quadratus, Hadriano principi dedit, id est *Apologeticum* pro Christianis, quod usque hodie perseverans, apud philologos ingenii ejus indicium est ». - Hieronymus in Catalog. Cap. 20.

« Aristides, philosophus vir eloquentissimus, eidem principi *Apologeticum* pro Christianis obtulit, contextum philosophorum sententiis ». Idem, Epist. . 83 *ad Magnum*.

Orosius, VII. 13. « Virum fide sapientiaque plenum » vocat. Tradidit autem Aristides suam *Apologiam* Hadriano anno 123 aut sequenti.

giam, selectissimis philosophorum sententiis refertam, Athenis, Hadriano imperatori exhibuit, quae, magno excepta est plausu. Usuardus et Ado¹ eum non modo scriptis, verum etiam elegantissima oratione, coram eodem imperatore habita, Jesu Christi divinitatem affirmasse testantur; in qua, uti prior animadvertit, de martyrio S. Dionysii Areopagitae mentio facta est. Alter vero ait: «Hoc opus apud Athenienses plurimi duci et inter antiquorum monumenta clarissimum haberi, ut Graecorum peritissimi affirmant». His indiciis arguendum Aristidis Apologiam Usuardi et Adonis aetate adhuc extitisse. Recens auctor vero, De la Guilletiere, in libro cui titulus, *ATHÈNES ANCIENNE ET MODERNE*, pro certo asserit CALOGERAS quosdam dictitasse praefatam apologiam ad haec usque tempora in Medelliensis Monasterii Bibliotheca, quae sex millibus passuum ab Athenis distat, integram servari. Ejus verbis autem nullam fidem habendam esse censemus, quum, omnibus antiquitatis studiosis frustra exoptantibus, id opus nondum huc usque a calogeris editum est.

Felici eventu vel potius divinae Providentiae consilio, quae integram nationem armeniacam ante omnes alias in sinum Christianitatis recepit,

factum est ut in reliquiis literaturae ejusdem nationis, inter alia opera, quorum frustra originales textus graeci requiruntur, etiam notabilis pars apologiae Aristidis ad nos usque pervenerit. Haec procul dubio, V aureo saeculo, in linguam armeniacam conversa est, deinde in codice pergameno saeculi X servata, nunc autem, transcripta et latinitate fideliter donata, omnibus gloriae Ecclesiae et sacrarum disciplinarum studiosis proponitur.

Alter codex armeniacus saeculi XII nobis aliud opus praebet cujus auctor est Aristides, (Aristaeus in codice vocatus): idque pariter iudicio virorum qui in hoc studiorum genere versati sunt exhibemus, ad utilitatem doctrinae Sanctae Ecclesiae Catholicae et in obsequium benemeritis Patribus Ecclesiae nostrae et armeniacae literaturae.

ԻՆՔՆԱԿԱԼԻ ԱԳՐԻԱՆՈՍԻ ԿԱՅՍԵՐ

ՅԱՐԻՍՏԻԴԵԱՅ

ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԷ ԱԹԵՆԱՑԻՈՅ

Ես , ով թագաւոր , խնամակալութեամբն Աստուծոյ ստեղծեալ՝ մօր յաշխարհս , և տեսեալ զերկինս և զերկիր և զծով , զարեգակն և զլուսին , և զաստեղս , և զամենայն արարածս , սքանչացեալ զարմացայ ընդ կազմած յաւիտենիս այսորիկ . և իմացեալ զիտացի , եթէ աշխարհս և ամենայն որ 'ի սմա՝ հարկաւորութեամբ և բռնաւորութեամբ վարին և շարժին . և է ամենայնի վարիչ և կազմիչ Աստուած . քանզի որ վարէն՝ զօրաւոր է քան զայն որ վարին և շարժին :

Խնդրել վասն այնր՝ որ խնամակալուն է և վարէ զամենայն , ինձ կարի անհաս և զժուարագոյն թուի . և ճշդրեւ վասն նորա ստուգապէս՝ անհաս և անպատում է , և ոչ օգուտ բերէ . քանզի անբաւ և անբըննին , և անհաս է յամենայն արարածոցս՝ բնութիւն նորա : Բայց միայն զիտելի է , եթէ որ զայս ամենայն արարածս խնամակալութեամբ իւրով կառավարէ , նա

IMPERATORI CÆSARI HADRIANO

ARISTIDES

PHILOSOPHUS ATHENIENSIS

Ego, o Rex, Dei providentia creatus, hunc mundum ingressus sum, et coelis, terra ac mari, sole, luna et stellis, caeterisque omnibus creaturis conspectis, huius mundi constitutionem admirans miratus sum, atque conscius factus sum mihi, quoniam omnia quae sunt in mundo necessitate ac vi diriguntur, omnium creatorem et rectorem esse Deum; quia iis omnibus quae reguntur atque moventur, fortior est creator et rector.

Eum autem, qui rector atque creator est omnium, investigare perdifficile atque in immensum pertinens mihi videtur; penitus vero eum et certa ratione describere, quum inexplicabilis et ineffabilis sit, impossibile et sine ulla prorsus utilitate. Deus enim naturam habet infinitam, imperscrutabilem et creaturis omnibus incomprehensibilem. Hoc unum scire necesse est, qui

է տէր և Աստուած և արարիչ ամենայնի, որ զամենայն երեւելիս և ազմեաց բարերարութեամբ իւրով, և շնորհեաց ազգիս մարդկան: Արդ արժան է զնա միայն Աստուած պաշտել, և փառաւորել, և զմիմեանս սիրել՝ որպէս և զանձն իւր:

Այլ այսչափ միայն գիտելի է վասն Աստուծոյ, եթէ ոչ յուստեքէ եղևալ է, և ոչ ինքն զինքն արար. և ոչ յուսմեքէ բովանդակի, այլ ինքն բովանդակէ զամենայն: Ինքնածին տեսիլ, և խմաստութիւն անմահ, անսկիզբն է և անվախճան, անանց և անմահ. կատարեալ է և անկարօտ, և զամենեցուն կարօտութիւն ընու: Ինքն ինչ յուսմեքէ ոչ կարօտանայ, այլ ամենայն կարօտելոց տայ և ընու:

Ինքն անսկիզբն է. քանզի ամենայնի որոյ սկիզբն է և կատարած զոյ: Ինքն անանուն է. քանզի ամենայնի որոյ անուն է՝ յայլմէ է ստեղծեալ և արարեալ: Գոյնք և ձեք՝ նորա ոչ են. զի յորում այդ դտանի՝ նա է որ ընդ չափով և ընդ բովանդակութեամբ անկանի: Արական և իգական յայնմ բնութեան ոչ կայ. զի յորում այդ կայ՝ նա է որ ընդ մասամբք ախտից է: Ընդ երկնիւք նա ոչ է բովանդակեալ. քանզի անդր է քան զերկինս. և ոչ են մեծ քան զնա երկինք. քանզի երկինք և ամենայն արարածք՝ ընդ նովաւ են բովանդակեալ: Ընդդէմ և հակառակ նմա ոչ որ է. եթէ ընդդէմ որ դտանի՝ երեւի թէ ընկերակից նմա լինի: Անշարժ է, և անչափ է, և անպատում. քանզի չիք այն

creaturas universas Providentia sua gubernat, ipsum esse Dominum Deum et creatorem omnium; quia visibilia omnia creavit bonitate sua, eaque humano generi donavit. Quapropter Illum solum, utpote unum Deum nos adorare et glorificare oportet; unumquemque autem nostrum proximum suum sicut semetipsum diligere.

Verumtamen de Deo saltem sciendum est, Eum ab alio factum non fuisse, neque semetipsum fecisse, atque, a nullo circumscriptum, omnia comprehendere. Ex se ipsomet est.¹ Ipse sapientia immortalis, principio et fine carens, immortalis atque aeternus, perfectus, nulli necessitati obnoxius, et necessitatibus omnium satisfaciens, nullo indigens et indigentibus omnium ipse magnificus opitulator.

Ipse est principio carens, quia, qui habet principium, habet et finem. Ipse sine nomine, quod quicumque nomine appellatur, creatus est factusque ab alio. Ei neque colores sunt neque forma; quod, quicumque his praeditus est, mensurabilis est, limitibusque cogitur. Ejus naturae nulla inest maris et feminae distinctio, quia cupiditatibus agitatur qui huic est distinctioni obnoxius. Ipse sub coelis incomprehensibilis est, quia coelos excedit; nec coeli coelorum Illo majores sunt, quia coeli coelorum et creaturae omnes quae sub coelis sunt, ab Illo comprehenduntur. Ipsi nemo

¹ Sensus dubius: haec armeniaca verba *ինքնածին առնիչ* idem sonant ac graece *αὐτόγετος εἶδος*.

տեղի թէ ուստի յոր վայր շարժիցի : Եւ ոչ չափեալ
բովանդակի ուստեք և սլատի . քանզի ինքն է որ ընու
ղամենայն . և անդր է քան զամենայն երևելիս և ան-
երևոյթս : Բարկութիւն և ցասումն 'ի նմա ոչ կայ . քան-
զի ոչ զոյ 'ի նմա կուրութիւն . այլ ամենեւեմբ բովան-
դակ մտաւոր է . և վասն այսորիկ զանազան սքանչե-
լեօքս և ամենայն բարութեամբ՝ զարարածս հաստա-
տեաց : Ոչ ինչ պիտոյ են նմա զոհք և պատարագք և
նուէրք . և ամենայն որ ինչ է յերևելի արարածս՝ ոչ
ինչ պէտք են նմա . քանզի զամենեցուն զպէտս ընու և
կատարէ , և անկարօտ փառաւորեալ է յամենայն ժամ :

Արդ Հնորհեցաւ ինձ յԱստուծոյ՝ իմաստութեամբ
ասել վասն նորա . որչափ ես եղէ բաւական՝ ասացի .
այլ ոչ եթէ որչափ են անքննութիւնք մեծութեան նո-
րա՝ հասանել կարիցեմ . բայց միայն հաւատովք փա-
ռաւորեալ երկրպագեմ :

Եկեսցուք այսուհետե յազգս մարդկան . և տես-
ցուք՝ որք իցեն ընդունիչ ասացելոց ճշմարտութեան . և
ս' որք իցեն մելորեալքն : Յայանի է մեզ , սվ թաղաւոր .
քանզի չորք ցեղք են ազգաց մարդկան . ոյք են , Բարբա-
րոք , և ոմանք Յոյնք , և այլք Հրեայք , և են որք Գրիս-
տոնեայք են : Իսկ հեթանոսք և բարբարոսք ազգահա-

contrarius neque adversarius; quod si quis Ei contrarius et adversarius esse posset, eidem compar fieri videretur. Ipse immobilis est atque praeter quemcumque terminum et circuitum; quia ubi et unde moveri possit locus deest. Ipse neque mensura comprehendi, neque circumdari potest, quia Ipse omnia replet, atque est ultra omnes visibiles et invisibiles creaturas. Ipse neque ira, neque indignatione movetur, quia nulla caecitate afficitur, quum omnino et absolute sit intellectualis. Propterea hisce omnibus miraculis variis omnibusque beneficiis Ipse omnia creavit. Sacrificiis, oblationibus et hostiis Ipse non indiget, neque, ulla in re, visibilibus creaturis opus habet; quia omnia replet, et omnium egestatibus satisfacit, Ipse nunquam indigens ac semper gloriosus.

De Deo sapienter loqui ab ipso Deo mihi datum est, et pro meis viribus locutus sum, quin tamen altitudinem imperscrutabilis magnitudinis Ejus comprehendere possem. Sola fide vero Illum glorificans adoro.

Nunc igitur ad genus humanum veniamus et quinam praefatas veritates secuti fuerint videbimus, et quinam ab eis aberraverint. Compertum est nobis, o Rex, quatuor esse humani generis stirpes, quae sunt Barbarorum, Graecorum, Hebraeorum atque Christianorum. Ethnici et Barbari genus suum ducunt a Belo,

մարին 'ի Բեեղեայ, 'ի Կրոփնեայ, և յԵբրայ, և այլ
'ի բազում աստուածոց իւրեանց: Իսկ Յոյնք ասեն
Ջեւս՝ որ է Դիոս. և ազգահամարին 'ի Հելենոս, և
Քսիւթոս, և մի ըստ միովէ, Ելլաս, Ինաքոս, և Փորոնէոս,
և ևս 'ի վերջէ՝ 'ի Դանայէ եգիպտացւոյ, և 'ի Կադմոսէ
Սիդոնացւոյ, և 'ի Դեոնիսեայ թերեացւոյ: Իսկ Հրեայք
ազգահամարին յԱբրահամէ. և Աբրահամայ որդի ա-
սեն զԻսահակ, և Իսահակայ զՅակովբ. և Յակովբայ
զԵրկոտասանն, որք փոխեցան յԱսորեաց յեգիպ-
տոս, և անտի անուանեցան ազգք Եբրայեցւոց՝ յորի-
նադրէն իւրեանց. և եկեալք յերկիրն պարզեաց՝ ա-
նուանեցան ազգք Հրէից: Իսկ քրիստոնեայք ազգա-
համարին 'ի Տեառնէ Յիսուսէ Քրիստոսէ:

Սա ինքն է որդի Աստուծոյ բարձրելոյ, որ յայտ-
նեցաւ Հոգւով Սրբով. յերկնից իջեալ. և 'ի Կուսէ Եբրա-
յեցւոյ ծնեալ. մարմին իւր առեալ 'ի Կուսէն, և յայտ-
նեալ բնութեամբ մարդկութեանս՝ Որդին Աստուծոյ. որ
յաւետաւոր յիւր բարութիւնն՝ զաշխարհս ամենայն
որոացաւ կենսատուր քարոզութեամբն իւրով: Սա էր
որ ըստ մարմնոյ ծնաւ յազգէն Եբրայեցւոց յաստուա-
ծածինն 'ի Կուսէն Մարիամայ: Սա ընտրեաց զԵրկո-
տասան աշակերտն, որ տնտեսական լուսաւոր ճշ-
մարտութեամբն իւրով զաշխարհս ամենայն աշակեր-
տեաց: Եւ խաչեալ բևեռեցաւ 'ի Հրէից. և յարուցեալ
'ի մեռելոց վերացաւ յերկինս. և արձակեալ զաշա-
կերտն ընդ ամենայն տիեզերս, և վարդապետեալ
զամենեան աստուածապրանշ և մեծիմաստ զար-
մանալեօք. որոց քարոզութիւնն մինչև ցայժմ ծաղ-

Chrono et Hiera, aliisque suis Divis pluribus. Graeci vero a Jove, qui Zeus vel Jupiter dicitur, originem trahunt, per Helenum, Xuthum, aliosque eorum descendentes, nempe Helladem, Inacum, Phoroneum, ac demum Danaum Aegyptium, Cadmum Sidonium, ac Dionysium Thebanum. Hebraei autem genus suum ducunt ex Abrahamo, Isacco, Jacobo et duodecim Jacobi filiis, qui e Syria in Aegyptum se receperunt et a Legislatore suo Hebraei nuncupati fuerunt, inde vero terram Promissionis ingressi, Judaei sunt appellati. Christianorum tandem genus a Domino Jesu Christo oritur.

Ipse Dei Altissimi est Filius, et una cum Spiritu Sancto revelatus est nobis: de coelis descendit, ex Hebraea Virgine natus, ex Virgine carnem assumpsit, assumptaque humana natura, semetipsum Dei Filium revelavit. Qui Evangelio suo vivificante mundum universum, consolatoria sua bonitate, sibi captivum fecit. Ipse est Verbum, qui ex progenie hebraica, secundum carnem, ex Maria Virgine Deipara natus est. Ipse est qui Apostolos duodecim inter suos discipulos elegit, ut mundum universum dispensatione illuminantis Veritatis suae institueret. Ipse ab Hebraeis crucifixus est: a mortuis resurrexit et ad coelos ascendit: in mundum universum discipulos suos mittens, qui divino et admirabili lumine suo, comitantibus prodigiis, omnes gentes sapientiam docerent. Quorum praedicatio in

կեալ պաղարերի, և կոչէ զամենայն տիեզերս 'ի լուսաւորութիւն :

Այս են չորք ազգք՝ զոր եղաք առաջի քո, ով թագաւոր . Բարբարոսք, Յոյնք, Հրեայք և Քրիստոնեայք :

Իսկ աստուածայնումն՝ եհաա հոգեղէնն, և հրեշտակաց՝ հրեղէնն, և գիւաց՝ ջրեղէնն, և ազդի մարդկան՝ երկիրս ¹ :

¹ Պատառիկս այս կցեալ 'ի մեռադրին ընդ վերնոց բանից և անմարան նոցուն իմաստից, թուի լինել հաստուած այլոց իրիք գրութեան նորին մատենագրի :

hunc usque diem germinat atque fructificat, orbem universum vocans ad lucem.

Quatuor ergo nationes, o Rex, ostendi Tibi: Barbaros, Graecos, Hebraeos atque Christianos.

Divinitati spiritualis natura propria est, Angelis ignea, daemoniis aquosa, generique humano terrestis.¹

¹ Haec periodus quae cum antedictis non congruit, sed in originali textu invenitur, ejusdem auctoris esse videtur.

ԱՐԻՍՏԵԱՅ

ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԻ ԱԹԵՆԱՅԻՈՅ

Ի ԳՈՉՈՒՄՆ ԱԻԱԶԱԿԻՆ

ԵՒ Ի ԽԱՉԵԼՈՅՆ ԱՊԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Քանի հրաշացուցանէ զիս գոչումն աւաղակին ,
ընդ նմին և ձայն խաչելոյն : Արդ մի զանց առնե՛ր զբա-
նիւ խորհրդոյս , ով ներամիտդ լսող . վասն զի հրա-
շափառագոյն ունի զօրութիւն խորհրդոյս : Քարոզ ա-
ւետարանիս՝ ասէ զնոյն ինքն զխաչեալն ահա տակա-
ւին եւս 'ի վերայ խաչին գտլով , ոչ միայն կապեալ
մարդկօրէն նմանի այլոց , այլ և բեւեռեալ , առ 'ի կա-
տարելոյ զմարդարեւեան ձայնսն : Բազմութիւնք տի-
րասպանաց Հրէիցն շուրջ կալով . մահ զինեալ , զինա-
ւորն զեղարգեամբն մերձ կալով առ խաչին . լեզի
զառնագունի ճաշակմանն պատրաստեալ . տարերաց
բնութիւնք այլափոխեալ . տիւ՝ զգիշերոյն ունի զխա-
ւարատեսութիւն . վարագոյր բազնին պայթեալ . հան-
դերձ խաչելոյն բաժանեալ . զգեստ պատմութեանին վի-
ճակեալ . զօրք անմարմնոցն զարհուրեալք . և միանդա-
մայն խոկ բնութիւնք տարերաց վերնոց և ներքնոց սոս-

ARISTIDIS

PHILOSOPHI ATHENIENSIS

DE LATRONIS CLAMORE ET CRUCIFIXI RESPONSIONE

Eheu quantum me stupefecit Latronis clamor et Crucifixi responsum ! Noli, sagax auditor, mysterium hoc silentio praeterire, inest enim mirifica quaedam in eo virtus ac potestas. Namque ipse Evangelii nuncius, Crucifixum in cruce stetisse, dixit, et quidem non modo, ut mortalem quemlibet, adalligatum fuisse, verum etiam ad prophetarum oracula perficienda, defixum; magnam quoque Judaeorum necem Christo parantium multitudinem circum stetisse. Mortem ipsam armatam cernereres, hastatum scilicet militem prope crucem, fel amarum ad potum paratum, elementorum naturam commotam, diem tenebris nocturnis indutum, velum templi conscissum, vestes Crucifixi divisas, tunicam illius sorte datam, coelestium exercitum perterrefactum, supernorum atque infernorum corpora simul terrore percussa, prophetarum oracula impleta.

կացեալ գողային . ձայնք մարդարէիցն առլցեալք կատարէին :

Եւ ապա զինչ խաչեալն : Ամենայն ինչ , ասէ , կատարեալ է ժամայս : Իսկ ապա աստանօր իմաստնագոյնս այս աւագակ , ևս առաւել գտեալ ուշմագոյն և արագագոյն առ փրկանաւոր ձայնն . զի թէպէտև զձեռս 'ի թիկունս դարձուցեալ և կապեալս , նոյնօրին և 'ի վերայ փայտին զոտան սնդելով , սակայն նա 'ի ձեռն շարժման իւրոյ լեզուին զընթացսն կատարէ և զաղաչանսն . և այսպէս զանուն իւր՝ հաւատ՝ որ 'ի խորութեան սրտին շտեմարանեալ՝ արտաքս վերաբերելով , ասէ . Յիշեա զիս , Տէր , յարքայութեանդ քում : Եւ ապա զինչ խաչեալն ասէ . Այսօր ընդ իս իցես 'ի դրախտին :

Ո՛վ հրաշափառագոյն և ահաւոր խորհրդոյս . զի զեռ եւս 'ի վերայ խաչին գոլով , եթէ զիւրդ այնպէս արագընթաց 'ի դրախտն մութանի . այլ և զաւագակն ուղեկից իւր առնելով , 'ի դրախտն մութանէ զմինն , իսկ զմիւսն ոչ : Եւ արդ ընդէր այսպէս եղեալն . աւագակեաց արդեօք իմաստնագոյնս աւագակ՝ յիւրմէ աւագակակցէն զդրախտն՝ 'ի Տեառնէ դրախտին , աջայինս՝ 'ի ձախայնոյն : Օ՛ն անդր . այլ 'ի ձեռն դուռնաքեայ բանի ասելով . Յիշեա , ասէ , զիս , Տէր յարքայութեանդ քում . և այսպէս արագագոյն քան զխրն՝ զիրն՝ առնու զկատարումն : Ասէ . Այսօր ընդ իս իցես 'ի դրախտին : Ապա ուրեմն քաջայայտ է թէ աւագակն անհնարականք . զի անդր՝ կապտողացն մատունք հասանել ոչ կարեն :

Quid vero Crucifixus? *Omnia*, inquit, *consummata sunt nunc*. Ad haec ipse latro, qui vere sapiens erat, sapientissimus modo inventus est, atque ad illam vocem salutiferam promptus est factus. Quamvis enim manibus in tergum conversis et ligatis, pedibusque similiter esset cruci confixis, libera tamen linguae motione cursum et precem perficit: atque ita fides, quae imo pectore cumulata erat, nomen illius (Christi) expromens, exclamavit: *Domine memento mei, dum veneris in regnum tuum*: Qui autem contra Crucifixus respondit: *Hodie mecum eris in paradiso*.

Proh mirum atque verendum mysterium! Nam adhuc pendens in cruce celeriter in paradisum recipitur; comitem viae sibi (Christus) latronem adjungens, alterum in paradisum introducit, alterum minime. Cur hoc factum? Num vere hic sapiens latro ex altero socio suo, paradisum a domino paradisi latrocinatus est? scilicet is qui ad dexteram erat, ex eo qui ad sinistram. Certe non ita, sed paucis tantum verbis: *Domine, memento mei dum veneris in regnum tuum*. Nempe his verbis citius quam petierat vota lucratus est, dixit (enim ei Christus): *Hodie mecum eris in paradiso*. Igitur patet paradisum furari, latronis more, impossibile esse, quia illum praedatorum manus non attingunt.

Այլ ահա ճշմարտապէս զ'ի վերայ խաչին՝ ծանուցեալ թէ Աստուած է ճշմարիտ, և այսպէս 'ի ձեռն դոյման հաւատոյն՝ յափշտակեցաւ 'ի դրախտն. այլ ոչ եթէ յափշտակեաց 'ի տեառնէ դրախտին: Զգուշացիր ո՛վ մարդագաւան. գուցէ ոչ իցէ խաչեալն սոսկ մարդ բաժանակի, և ապականացու. քանզի մարդոյ լոկոյ՝ որոյ բնութիւնն մահկանացու է, միւսում եւս մահկանացուն բնութեամբ՝ ոչ է կարողութիւն զանմահութիւն նմա պարգեւել, և կամ որոյ բնութիւն նայապէս ապականացու բնութեան է ծնունդ և եղելութիւնն, հաւատալիք արդեօք և հաւանականք, եթէ միւսում եւս հաւատարակցին՝ որոյ բնութիւնն նոյնպէս ապականացու և ապականեալ զանապականութիւնն ապականեցելումն շնորհել. և կամ ուրեք 'ի մարդկանէ բացօղ դրախտին եղանիլ, զոր Աստուած՝ ընդդէմ նախեղակ մարդոյն աղխեաց, և քերովբէին հրաման ետ հրանիւթ՝¹ սուսերաւ պարփակել զմուտս դրախտին:

Եւ արդ ո՞րպէս խմանի առ 'ի քէն բացօղ դրախտին՝ Յիսուս խաչելեալն, որ հրէական ակամբ բլշակնեալ նայեցար 'ի ճշմարիտ մարդեղութիւն Խմմանուէլին: Արդ աստ քեզ սոսկ մարդ՝ ֆրիստոսն վեհագոյն: Ահա ֆրիստոսն՝ սոսկ մարդն, խաչեալն՝ բացօղ դրախտին և գերակայեալ քան զպարփակօղն Աստուած. նաև հակառակ միմեանց դու եղանին: Եւ զիտրդ ո՛չ իցէ ծաղու և կատակաց երգականաց արժանաւոր՝ սո-

¹ Յոր. պակասաբան գրի. և շէրովքէին հրամանիւս սուսերաւ:

Ecce autem Crucifixum vere Deum esse indubitate cognovit, atque ita suae fidei clamitatione in paradisum abreptus est, non autem ipse ex Domino paradisi abripuit. Apage nunc, tu qui Crucifixum hominem inanem, divisum et corruptibilem existimas; nam si merus homo, mortali natura, alteri, mortali natura, nequaquam immortalitatem tribuere potest, quomodo credibile aut probabile esset eum qui insuper, constitutione sua, natura corrupta et corruptibili natus et creatus est, alteri pariter corrupta et corruptibili natura, incorruptibilitatem elargiri posse? Et quis inter homines est, qui paradisum aperire posset, quem Deus ipsi protoplasto secluserat, Cherubino imperans ¹ ut ingressum flammeo ense custodiret?

Qualem igitur Jesum Christum paradisum aperiens esse credas, tu qui Judaice obcaecatus passus es propter Emmanuelis incarnationem? Si ergo Christus eminens homo tantum tibi appareat, ecce ipse Christus, homo tantum, et crucifixus, paradisum reserans, superior (est) ipso Deo (paradisum) claudenti, eodemque tempore alter contrarius alteri. Nonne haec

¹ Haec verba *ἡρωδιῶν ἐν ἡρώδῃ* in originali textu non sunt exacte scripta, sed per errorem hoc modo: *ἡρωδιῶν ἐν*.

ցա սխալամիտ առասպելաբանութիւն և անուսումն վարդապետութիւն, մանաւանդ թէ ողբոյ :

Այլ մէք խոստովանիմք Աստուած ճշմարիտ դիտչեալն մարմնով, և զնոյն ինքն երկրպագեմք բացօղ և տէր գրախտին :

Եւ արդ ունի և այլ եւս պիտառութիւնս հաւատաւիս և յանդիմանատեսակս գործականութիւնս՝ ձայն խաչելոյս . քանզի այս որ աւաղակիս հանդիպաւ մըշտակենադործակս ձայն, նոյն սա խաչեալս՝ նախ քան զբարձրանալն 'ի վերայ խաչին՝ և առ Ղազարու ումեմն ցուցանէ զերագոյն եւս հրաշագործութիւնս, յանդիման տիրասպանացն Հրէից, որք խանչածայնեալք թէ զու հասարակական մարդ...¹ և զանձն քոյ Աստուած առնես : Բայց հանդիպի ձեռն հաւատոյ . և հաւանեցուցանէ զքեզ աստուածայինն ձայն՝ որ առ քոյր մեռելոյն ասէ . թէ հաւատաս՝ տեսցես զփառան Աստուծոյ : Սապէս և 'ի ծննդենէ կուրին ասէ . Դու հաւատաս յՈրդին Աստուծոյ . քանզի որ խօսի ընդ քեզ՝ նա է : Իսկ նորա համաձայն աւաղակին արտագոչեալ, երկրպագեաց . հաւատամ, ասէ, Տէր . որում և արժանաւորեցաւ, ոչ միայն լուսոյն տեսութեան, այլ և զյօրինող լուսոյն ետես, զԱստուածն յԱստուծոյ զբանն : Այսգունակ ունի զհատուցումն փոխարկութեան՝ ձայն խոստովանողական ճշմարիտ հաւատոյս որ 'ի Տէր Յիսուս Քրիստոս :

Եւ արդ մաղթեմ, քրիստոսազգեաց սիրելիք, աշակերտիլ² հաւատովք աջայիննաւաղակի, այլ և ձայ-

¹ Բառ մի ջնջագիր 'ի մաշմանէ թղթոյն :

² Յօր. աւելցելն :

eorum falsa fabulositas et stulta doctrina risu comicisque cantiunculis, immo luctu digna erit?

Sed nos confitemur Crucifixum esse Deum verum in corpore vero, adoramusque illum paradisum apertum et ejusdem dominum.

Sunt autem et aliae rationes certae atque argumenta manifesta in crucifixi clamore. Haec vox, semper vivificans, quam ipse Latro audivit, ad quemdam Lazarum ab eodem Crucifixo, ante suam crucifixionem, cum majore miraculo olim prolata est, coram ipsis Judaeis, Christi interfectoribus, qui dentibus fredebant: Tu, merus homo.... ¹ te Deum praedicas. Sed Fides intervenit et divina vox tibi testimonium reddidit, ad sororem mortui dicens: *Si credis videbis Dei gloriam.* Item et ad caecum natum dicit: *Credis in filium Dei? ipse enim est qui loquitur tibi.* Caecus ille, aequae ac noster latro, illum adoravit exclamans: *Credo, Domine.* Hac confessione non modo naturalem lucem tantum, sed lucis ipsius auctorem invenit, Deum scilicet a Deo et Verbum. Talem mercedem vox accipit, quae nostram veram Fidem Domino nostro Jesu Christo confitetur.

Oro igitur ac precor vos omnes, qui Christum amatis, ut fidem dexteri latronis sequamini ² et con-

¹ Unum verbum chartae vitio legi non potest.

² Hoc verbum *աշտկերաբիչ* ita scriptum est *աշտկերաբի* in originali textu.

նակից նմա եղանիլ . պախարակեալ զձախայինն և զնո-
 րուն ձայնակիցս . նաև ողբալ յաղագս անհաւատութեան
 նորին . քանզի հրաժարեցաւ 'ի ձայնէ խաչելոյն՝ բաժա-
 նեալ . ոչ ունի ընդ երկական զնախկինն զաշայինն և
 զզեղեցկայարմարն օթեման . այլ 'ի ձախայինն զինքն
 փոխարկեալ դասի : Եւ արդ տեսանեա զախտ անհա-
 ւատութեանն՝ որքան է ողորմելի . քանզի երկակիրոցդ
 առ քեզ մերձ են արտադրութիւնք , որք միշտ յարստա-
 նեալ 'ի քահանայականումն վերժանին տառս . որք
 արամադրականօքս այսօրիւք առաջի արկեալս՝ դա-
 ղափարօք՝ զհաւանականսն և զճմարտադոյնսն քեզ
 առքերեն դիտակակցութիւն , եթէ խաչեալն՝ Աստուած
 է և որդի Աստուծոյ . նմա փառք :

cordes cum eo sitis; sinistram latronem vituperetis ejusque incredulitatem deploretis. Nam hic latro, quia a voce Christi aberravit, primitivam dexteram mansionem pulcherrimam cum illis duobus non habet, sed ad sinistram translatus et locatus est.

En igitur quam miserandum sit vitium incredulitatis! Utriusque horum (latronum) facta prae oculis stant, quae continuo recitantur et leguntur in libris sacerdotalibus, qui his evidentissimis propositis argumentis, tibi firmissimam et certissimam persuasionem in animum inducunt: Crucifixum esse Deum et Filium Dei. Cui gloria.

THE HISTORY OF THE
CITY OF BOSTON

FROM THE FIRST SETTLEMENT TO THE PRESENT TIME

BY NATHANIEL BENTLEY

IN TWO VOLUMES

VOLUME I

FROM THE FIRST SETTLEMENT TO THE PRESENT TIME

BY NATHANIEL BENTLEY

IN TWO VOLUMES

VOLUME I

FROM THE FIRST SETTLEMENT TO THE PRESENT TIME

BY NATHANIEL BENTLEY

IN TWO VOLUMES

VOLUME I

FROM THE FIRST SETTLEMENT TO THE PRESENT TIME

BY NATHANIEL BENTLEY

IN TWO VOLUMES

VOLUME I

FROM THE FIRST SETTLEMENT TO THE PRESENT TIME

BY NATHANIEL BENTLEY

IN TWO VOLUMES

VOLUME I

FROM THE FIRST SETTLEMENT TO THE PRESENT TIME

BY NATHANIEL BENTLEY

IN TWO VOLUMES

VOLUME I

FROM THE FIRST SETTLEMENT TO THE PRESENT TIME

BY NATHANIEL BENTLEY

IN TWO VOLUMES

VOLUME I

FROM THE FIRST SETTLEMENT TO THE PRESENT TIME

ԱԶԴ

Ի սկզբան հրատարակելոյ մեր զպրակս զայս՝ զանց արա-
րեալ էր տալոյ 'ի լոյս և զընծայականս (թուղթ և զպատասխանի
ընդունողին) . այլ յեաին դիր նորա (թուեալ 'ի նմին իսկ աւուր
երջանիկ փոխման իւրոյ, խղճական իմն պարաս եգ մեզ հռչակել
զայն, հանգերձ առաջնովքն, որպէս զկտակ սրբազան՝ մարութ և
անարգամեծար բարեկամութեան, որով կնքեալ նորա զերկրաւոր
կեանսն, յուսամք հզօրագոյնս գործիցէ զայն յերկինս . ուր՝ ե-
րախտապարտք մաղթեմք նմա հանգիստ և վարձս, ըստ լիալիւ
արդեանցն՝ որ առ Աստուծոյ և առ մարդկան :

ANNOTATIO

Hujus opusculi editione, cum nostram nuncupationis epistolam, tum etiam Excellentissimi Domini Felicis Dupanloup responsum initio ponere praetermisimus. Sed novissima epistola, quam ab Ipso recepimus, eadem die scripta qua ex hac vita migravit, nos conscientiae quasi obligatione obstrinxit, eam, una cum praecedentibus, in lucem proferendi, uti sacrum postremum pignus sinceræ amicitiae, quam excelso loco constitutus nobiscum jungere dignatus erat.

Nunc hujus vitae cursu confecto, speramus Eum majori nos amore prosecuturum in coelo, ubi Ei grato animo, pro suis erga Deum et homines magnis meritis, pacem et mercedem precamur.

Monseigneur,

La respectueuse estime que ma Congrégation professe, depuis bien des années, avec tout le monde catholique, pour les mérites éminents de Votre Grandeur, s'unit à toutes les marques de la bienveillante amitié, dont Vous nous avez donné tant de preuves, et dernièrement encore par votre séjour et celui de votre digne Coadjuteur, à notre couvent de St. Lazare, pour exciter plus vivement notre désir de Vous témoigner aussi par quelque signe sensible notre sincère et profonde reconnaissance.

Voulant actuellement publier une partie jusqu'ici inconnue de la première, ou de l'une des premières Apologies Chrétiennes, celle du Saint Philosophe d'Athènes, Aristide, à qui pouvions-nous mieux la dédier, après l'Eglise, si ce n'est à Celui que nous vénérons comme son premier Apologiste à l'époque présente?

Sc Grandeur

M. gr F. Dupanloup, Evêque d'Orléans.

Connaissant la bienveillance de vos sentiments à notre égard, j'ose espérer que Votre Grandeur voudra bien agréer notre faible hommage. Ce sont quelques pages seulement; mais, Monseigneur, nous avons acquis l'assurance par vos propres essais, que quelques pages suffisent souvent pour mériter l'estime universelle et immortelle. J'espère même que ces deux morceaux que nous publions, et qui par l'ordre des temps suivent de près les écritures des Pères Apostoliques, cachés depuis dix-sept siècles dans l'obscurité, et tirés maintenant, comme deux oboles brillantes et chaudes, du sein de l'Eglise Arménienne, cette noble veuve, et offerts sous vos auspices à la grande Mère, l'Eglise Catholique, seront encore mieux appréciés par tous ceux qui l'aiment, et qui veulent remonter vers ses sources glorieuses.

Daigne la Providence, qui veille et qui veillera toujours sur cette Eglise, conserver longtemps Votre Grandeur pour la gloire de la Religion, pour celle de la France en particulier, et pour l'admiration de la Congrégation des Mékhitharistes, sur laquelle j'implore votre paternelle bénédiction.

Agréez, Monseigneur, la nouvelle expression de tous les plus respectueux et plus dévoués sentiments de religieuse vénération de

Votre très humble Serviteur et Frère en J. C.

† IGNACE GHIURÉKIAN

Archev. et Abbé Gén. des Mékhitharistes.

Venise, 6 Juillet, 1878.

EVÊCHÉ D'ORLÉANS

Orléans, le 14 Juillet 1878.

Monseigneur,

Laissez-moi d'abord Vous féliciter de la précieuse découverte que vous avez faite. Ces vieux textes ont, de nos jours, pour l'apologétique, une très-grande importance, car ce sont des témoins de la tradition irrécusable; et il était tout à fait nécessaire de publier cette découverte, qui n'est pas seulement précieuse en elle-même, mais qui encore Vous fera beaucoup d'honneur.

Vous m'en faites un trop grand à moi-même en voulant bien associer mon nom à cette publication: j'accepte pour cette raison surtout que ce sera là un lien de plus entre votre Congrégation et moi.

Je pense que Vous ne manquerez pas de joindre au texte que Vous publierez une interprétation, et des commentaires, qui en fassent ressortir la valeur.

Peut-être aussi que cette découverte n'est qu'un prélude qui nous en présage d'autres.

Veuillez agréer, Monseigneur, l'hommage de mes bien reconnaissants et dévoués respects en N. S.

† F. E. D'ORLÉANS.

Sa Grandeur

MONSEIGNEUR L'ARCHEVÊQUE

Supérieur des Mekhitharistes

Ile Saint Lazare

VENISE.

